

СООТНОШЕНИЕ ЧАСТНЫХ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕЖЕК В МЕХАНИЗМЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА

Яворская Л. М., Попадинец О. В., Деркач М. М.

Рассмотрена динамика соотношения частных и общественных транзакционных издержек в ходе событий финансового кризиса. Проанализированы пути решения проблемы роста общественных транзакционных издержек, которые возникают в результате нестабильности глобальных финансовых рынков

Ключевые слова: транзакционные издержки, общественные транзакционные расходы, финансовый рынок, налог Тобина.

PARITY PRIVATE AND PUBLIC TRANSACTIONAL COSTS IN THE MECHANISM OF WORLD FINANCIAL CRISIS

Javorsky L. M., Popadinets O. V., Derkach M. M.

The article considers changes in ratio of public and private transaction costs during the global financial crisis. The way to reduce public expenditure transaction costs is analyzed.

Keywords: transaction costs, public transaction costs, the financial market, the tax of Tobina.

УДК 330.341.4:339.727

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ: ОФШОРНІ ЗОНИ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ

О. М. Левковець, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Виявлено ризиковий потенціал офшорної діяльності для модернізації економіки України. Показано сучасну трансформацію офшорного сектору світо-

вої економіки. Визначено найпоширеніші офшорні схеми. Класифіковано мотиви та наслідки їх використання для України. Запропоновано заходи нейтралізації негативного впливу офшорної діяльності.

Ключові слова: офшорна зона, спаринг-офшорна схема, модернізація, ризики

Постановка проблеми. У 2010 р. Президентом і Урядом було проголошено курс на модернізацію економіки України, що супроводжувалося численними експертними коментарями з визнанням безальтернативності і невідкладності для країни заявлених перетворень. Розпочато реалізацію Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, ухвалено Програму інвестиційно-інноваційної діяльності (2011–2015 роки). Безумовними пріоритетами визначено поліпшення інвестиційного клімату для забезпечення безперервного притоку іноземних інвестицій [1] та активізації потенціалу внутрішнього інвестування, прискорення переходу до інвестиційної, а потім — до інноваційної стадії розвитку. І це є зрозумілим, адже фінансування нових проектів розвитку формує потребу в грошових коштах, що, за різними оцінками, становить 0,5–1 трлн дол. США. Водночас непроста ситуація з погашенням та обслуговуванням державного боргу разом із погіршенням кон'юнктури на світових ринках (серпнева паніка на фондових біржах відновила очікування другої хвилі світової кризи), внутрішніми системними проблемами (корупція, «розмитість» прав власності) ускладнюють вирішення завдання. Модернізація завжди має мобілізаційний характер, що виявилось в орієнтації українських реформ на скорочення державних соціальних видатків та подальшу лібералізацію економіки, пошук резервів наповнення доходної частини державного бюджету, риториці чиновників щодо необхідності всім громадянам «оплатити» модернізацію. Утім, офшоризація господарської діяльності, що стала об'єктивним наслідком розвитку глобалізаційних процесів, спричиняє втрату ресурсів та викривлення мотивації господарюючих суб'єктів, і, на наш погляд, за існуючої соціально-економічної моделі є велика вірогідність того, що потенційний ефект від мобілізаційної складової проекту модернізації «утече» за межі країни через офшорні зони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми модернізації економіки активно дискутуються. У працях російських учених В. Полтеровича, Л. Григор'єва, М. Саліхова, А. Шастітка, С. Глазьєва, українських В. Геєця, В. Онищенко, А. Гриценка, Л. Федулової досліджуються теоретико-методологічні основи та проблемні прикладні аспекти модернізації. Особливості українського проекту обговорюються у ЗМІ [1]. Серед передумов успішної модернізації визнано наявність зацікавлених груп інтересів із достатнім владним впливом та довіру з боку населення до реформ, що здійснюються. Утім, майже поза увагою залишається вплив на процес офшорного сектору світової економіки, через який з країни виводяться потужні фінансові потоки. Функціонування офшорних зон досліджується у працях [2–5].

Формулювання цілей. Метою статті є розкриття ризикового потенціалу офшорних зон для українського проекту модернізації та визначення можливих напрямів нейтралізації таких ризиків.

Виклад основного матеріалу. Виникнення офшорних територій як економічного явища припадає на кінець 50-х—60-ті роки ХХ ст. і пов'язане зі збільшенням кількості транснаціональних корпорацій (ТНК), зростанням світових фінансових потоків, а отже, — з прагненням реєструвати компанії там, де нижчим є податкове навантаження. Нині терміни «офшор», «офшорна зона» (англ. offshore — поза берегом) застосовують досить широко — ним визначають країну, законодавство якої дозволяє за виконання певних умов або взагалі не сплачувати податки, або сплачувати їх за заниженими ставками. Єдиного списку офшорних зон у світі не існує. У 2000 р. розроблено відповідні переліки МВФ та ОЕСР [4, с. 8, 9]. Загалом визнається близько 45 офшорних країн (МВФ — 48). В Україні індикатори ідентифікації офшорних юрисдикцій законодавчо не визначено. Перелік офшорних зон щорічно затверджується Кабінетом Міністрів України, наразі містить 36 країн і не включає значної кількості популярних офшорних держав (Панаму, Коста-Ріку та ін.) [6]. Утім, розуміння сутності явища офшорізації потребує вирізняти [3, с. 69; 4, с. 7; 7] наступне.

1. *Класичні офшори* (податкові сховища) — юрисдикції, що пропонують інвесторам безподатковий режим (стягуються лише плата за реєстрацію та щорічний незначний фіксований збір), максимально спрощений процес реєстрації та функціонування компанії, закритість інформації щодо її діяльності та реальних бенефіціарів (власників). Бухгалтерська звітність до державних органів не подається, не ведеться реєстр акціонерів і директорів, відсутній державний валютний контроль. *Умова:* ведення господарської діяльності за межами країни реєстрації. Зазвичай це невеликі острівні держави (звідси поширилася назва — offshore). Приклади: Британські Віргінські острови, Сейшельські острови, о. Гернсі, о. Джерсі, Панама.

2. *Низькоподаткові юрисдикції* пропонують занижені або навіть номінальні податкові ставки, податкові пільги для певних типів компаній (як резидентів, так і нерезидентів). Проте обов'язковим є щорічний аудит компанії і подання бухгалтерської звітності. *Умова:* ведення господарської діяльності за межами країни реєстрації. Мають більший престиж у світі, проте й менший рівень конфіденційності. Офіційно не вважаються офшорними. Приклади: Гонконг, Ірландія, Кіпр.

3. *Оншорні компанії* (англ. onshore — на березі). Зареєстровані в респектабельних країнах із звичайним чи навіть високим оподаткуванням. Обов'язковими є щорічний аудит, подання бухгалтерської звітності до державних органів, ведеться реєстр акціонерів та директорів. Часто мають певні організаційно-правові форми бізнесу або території з пільговим оподаткуванням (Мадейра в Португалії). Приклади: Данія, Велика Британія, Нідерланди,

Австрія, Швейцарія. Так, у Великій Британії, якщо LTD не діє на території країни, нерозподілений прибуток не оподатковується взагалі [8, с.14]. Деякі кантони Швейцарії пропонують ставку податку на прибуток 10,8–13 % та можливість податкових канікул строком до 10 років [9]. Цікаво, що у США також існують внутрішні офшорні зони (штати Невада і Делавер: ставка податку на прибуток 10 % замість 30 %). Утім, офшорною зоною країна вважається лише тоді, якщо умови поширюються на всю територію.

Особливе значення для функціонування офшорного сектору має передбачений правовою системою таких країн інститут «номінальних» директорів чи акціонерів [5, с. 53]. Резидент офшорної юрисдикції (фізична або юридична особа) стає засновником компанії. Після того, як реєстрація відбулась і дані засновника занесено до державного реєстру, засновник-резидент передає свої права реальному власникові. Аналогічно відбувається з номінальним директором — він видає реальному генеральну довіреність, на підставі якої передає всі права з управління компанією, у тому числі відкриття і керування банківським рахунком, вільного розпорядження активами. *Результат*: ідентифікувати реального власника практично неможливо (нещодавно Президент РФ звертав увагу на те, що через такі схеми невідомі реальні бенефіціари аеропорту Домодедово! [10]). Спеціалізована компанія — *провайдер* — надає повний спектр послуг з обслуговування створеної офшорної компанії: сплата обов'язкових платежів, ведення бухгалтерського обліку, подання звітності до державних органів, послуги номінального директора та ін. Щомісячна вартість обслуговування становить близько 150 дол. [5, с. 55]. Для створення ж і реєстрації офшорної компанії завдяки сучасним телекомунікаціям особі, наприклад, в Україні, не потрібно навіть виходити з офісу. Результат: економія на трансакційних витратах. 98 % офшорних компаній являють собою так звані «поштові скриньки», оскільки для отримання пільг зазвичай досить мати зареєстрований, а не реально існуючий офіс. МВФ та дослідницька організація Tax Justice Network оцінюють обсяги капіталів у офшорах на початок 2010 р. у 18 трлн дол., а податкові втрати країн — у 225 млрд дол. на рік [4, с. 6].

Світова криза посилила увагу до проблем офшорізації з боку розвинених країн. Останніми роками (особливо — 2009–2011) кількість класичних офшорів скорочується на користь низькоподаткових юрисдикцій. Причини: тиск міжнародних організацій (ОЕСР) та країн «Великої двадцятки» (G-20) [2, с. 52] щодо вимог запровадження світових стандартів прозорості діяльності та надання інформації податковим органам інших країн. У квітні 2009 р. ОЕСР склала реєстр країн за трьома списками [11, с. 17]: «білим» — країни, що виконують ці стандарти; «сірим» — країни, що стандарти прийняли, але не дотримуються їх; «чорним» — країни, які відмовилися співробітничати щодо розкриття податкової інформації. Останній список містив сім держав, проте досить швидко спустів. «Сірий» список включав 32 країни (у тому числі Австрію, Люксембург, Швейцарію), однак також стрімко скорочується —

держави запроваджують міжнародні стандарти інформаційного обміну та прозорості, намагаються вирівняти умови для резидентів і нерезидентів. Так, о. Гернсі в 2012–2013 роках, як і Гібралтар, скасовує нульову ставку податку на корпорації [12]. Швейцарія фактично відмовилася від банківської таємниці, відчувши потужний тиск з боку США та Німеччини. Позов Міністерства юстиції США (2008 р.) до швейцарського банку UBS AG з вимогою розкрити інформацію за 52 тис. американських власників рахунків призвів до надання інформації за 4,45 тис. вкладників і виплати банком бюджетові США 780 млн дол. [13]. У серпні 2011р. з Німеччиною підписано угоду, за якою Швейцарія вводить податок на доходи німецьких вкладників, отримані у швейцарських фінансових інститутах (19–35 %, з 2013 р. — 26 %), а зібрані *кошти перераховуватиме до бюджету Німеччини* [13, с. 39]. Тільки перший транш платежів складе 2 млрд євро.

В умовах посилення глобального тиску на офшори з боку міжнародної спільноти особливого значення набуває престижність юрисдикцій інкорпорації бізнес-структур [2, с. 56]. Крім того, українське законодавство містить обмеження щодо операцій з офшорними юрисдикціями:

1. Податковий кодекс України (статті 139.1.13; 139.1.15; 140.1.2; 161.3) *забороняє резидентам відносити на витрати* видатки, понесені у зв'язку з *оплатою* маркетингових, консалтингових, рекламних, інжинірингових *послуг* (у тому числі виплатою роялті), наданих нерезидентами з офшорним статусом; щодо інших нерезидентів — обмежує чотирма відсотками від минулорічної виручки підприємства (без ПДВ та АЗ). При імпортних операціях українські компанії, що оплачують контракт на користь нерезидентів з офшорним статусом, можуть відносити *на витрати лише 85 %* вартості контракту (ст. 161.2). З будь-якого платежу на користь нерезидента стягується *податок на репатріацію* (15 %) [14]. Винятки становлять країни, з якими укладено угоди про уникнення подвійного оподаткування (далі — УУПО).

2. Компанія, зареєстрована в офшорній зоні, не може брати участь у *приватизації* українських підприємств, що мають стратегічне значення.

3. Здійснюється *контроль* (НБУ, Державна служба фінансового моніторингу, ДПС) усіх угод між резидентами України і нерезидентами з офшорним статусом.

Унаслідок цього замовники часто відмовляються здійснювати оплату на рахунки офшорної компанії [5, с. 54], а операції стають менш вигідними. Тому сучасні офшорні схеми передбачають формування цілих мереж [2] і є настільки складними, що податківцям майже неможливо обвинуватити учасників у незаконних діях. Такі схеми називають *спаринг-офшорними*. Вони засновані на зв'язці класичного офшору і компаній з респектабельних країн (спаринг-офшорних юрисдикцій), де існують можливості не потрапляти під загальні для місцевого бізнесу правила оподаткування (наприклад, завдяки УУПО). Розподіл функцій такий: офшорна компанія — це фокусний центр акумулювання прибутку всіх учасників мережі, а зареєстровані в респектабельних

юрисдикціях компанії («фасадні») — захисні ширми між, наприклад, українськими резидентами і класичними офшорами. *Принцип*: компанія в респектабельній країні діє як *агент* офшорної та сплачує податки лише з комісійної винагороди. Відомі в світі спаринг-офшорні юрисдикції — Данія, Велика Британія, Австрія, Італія, Люксембург, Ірландія, США [2, с. 57].

В Україні мінімізація податкових платежів, виведення коштів шляхом використання офшорних компаній найчастіше здійснюються за такими *типовими схемами* [4; 5; 8; 12; 15–17].

1. *Експортно-імпортні*. Принцип побудови *експортних* схем: покупка офшорним трейдером в української компанії (зазвичай — власника офшорної) продукції за заниженою ціною (трансфертні ціни) і подальший продаж на світовому ринку за ринковою ціною (*рис. 1*). *Сенс*: основна маса прибутку залишається у офшорної компанії, виводиться з країни та не оподатковується. Отримати кошти можна готівкою у банкоматі через пластикову картку компанії або шляхом інвестування в українську компанію. При *імпортних* схемах зазвичай ціна товару завищується (зменшується прибуток української компанії, а отже, і податок з нього). ПДВ сплачується з мінімальної різниці між імпортною та реалізаційною цінами. Для товарів з високим митом заявлена ціна, навпаки, може бути занижена.

У реальності, як уже зазначалося, до схем додається ланцюг перепродажних операцій із фірмами з престижних юрисдикцій («спарингових»), що діють у зв'язці з офшорною як агент на комісії (*рис. 2*) — «агентські» схеми. У такому разі обидва контрагенти (покупець і продавець) у звітності відображують операції з оншорними компаніями. Товар відвантажується напряму від покупця до продавця, а всі фінансові потоки проходять через рахунки офшорної компанії.

Наприклад, австрійська (британська та ін.) компанія підписує договір з офшорним принципалом, зобов'язуючись від його імені організувати постачання товару від продавця А (українська компанія, ціни занижені) і продаж до покупця Б (ринкові ціни). Отримує кошти від покупця Б, залишає у себе комісійну винагороду (2–5 % прибутку), решту перераховує офшору. *Резуль-*

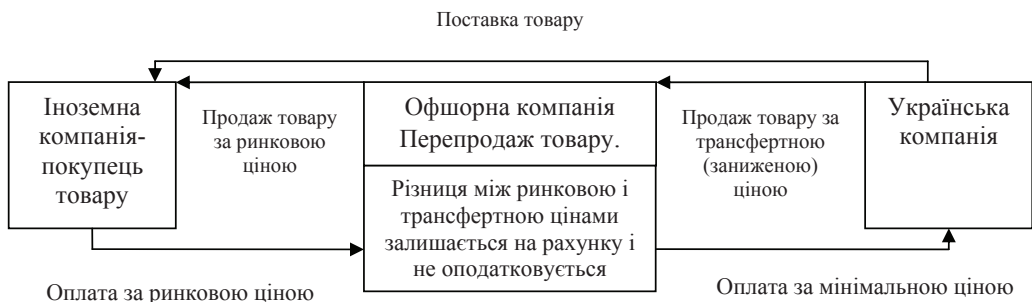

Рис. 1. Класична експортна офшорна схема

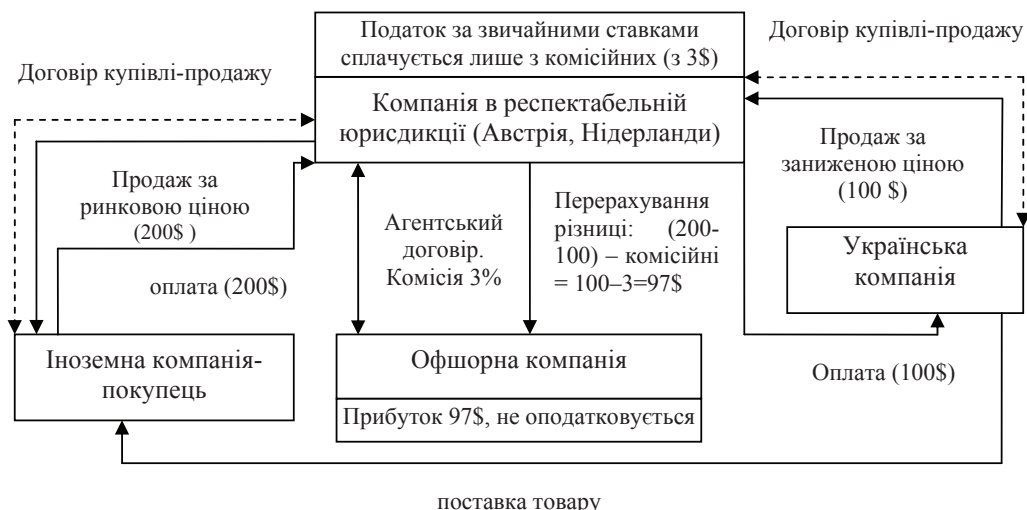

Рис. 2. Приклад експортної спаринг-офшорної схеми

там: «спарингова» компанія сплачує податки лише з суми комісійної винагороди, офшорна не сплачує їх взагалі або сплачує мізерні. За тим самим принципом будуються й *імпорتنі* спаринг-офшорні схеми: на рахунок «фасадної» компанії внаслідок виконання договору на постачання товару за завищеними цінами концентрується майже весь прибуток, потім його 95–98 % перераховується до класичного офшору, а податок сплачується з комісійної винагороди. Слід зазначити, що операції можуть здійснюватися не тільки з іноземними, а й з українськими контрагентами. У такому разі відбувається фізичний перетин кордону там, де мита є найнижчими, потім так само товар повертається до України. Утім, значний документообіг призводить до додаткових витрат. Через це особливої популярності набули офшорні схеми *експорту-імпорту послуг*: факт надання визначається отримувачем, фізичного перетину кордону не відбувається, ідентифікація ускладнена. Це відкриває можливості не тільки для мінімізації податків, а й для «відмивання» грошей. Ліцензійні угоди до недавнього часу використовувалися для виведення коштів через *роялті*. Згадувані норми Податкового кодексу України мають зробити такі схеми не вигідними. Утім, можливо, вони просто стануть більш складними. Через протидію ДПСУ вже сьогодні використовуються ланцюжки, що включають 20–30(!) ланок як з офшорним, так і з оншорним статусом [4, с. 31].

2. *Інвестиційні схеми*. Поширеним є структурування активів шляхом *створення холдингів*, центральні ланки яких інкорпорується у офшорних юрисдикціях. По-перше, за існування з країною угоди про уникнення подвійного оподаткування дивіденди з України не оподатковуються. По-друге, це полегшує *реалізацію активів*, оскільки дає змогу продавати не їх, а офшорну компанію,

що ними володіє. По-третє, забезпечує конфіденційність угоди. По-четверте, наприклад, на Кіпрі, не оподатковуються прибутки від операцій з цінними паперами. Якщо ж офшорна компанія продає акції українського підприємства, прибутки від угоди мають оподатковуватися в країні реєстрації такої компанії (тобто за нульовою чи символічною ставкою). *Результат*: угоди укладаються між іноземними компаніями в обхід українського бюджету. В Україні чимало великих підприємств де-юре контролюються офшорними структурами. Так, частина акцій «Київгаз», 80 % акцій найбільшої в країні будівельної компанії «Київміськбуд» (контролює близько половини обсягу житлового будівництва у Києві та 1/4 в країні) належать кіпрським компаніям [18].

Інша поширена схема — *кредитна* (рис. 3). Використання різних форм кредитів, крім мінімізації оподаткування, дозволяє краще захистити інвестиції за допомогою міжнародних судів за несприятливих для інвестора обставин. Застосовуються також подібні до кредитної схеми, засновані на укладенні договорів *страхування* та *лізингу*. Зокрема, на останніх побудовано стратегію авіабізнесу групи «Приват» [19].

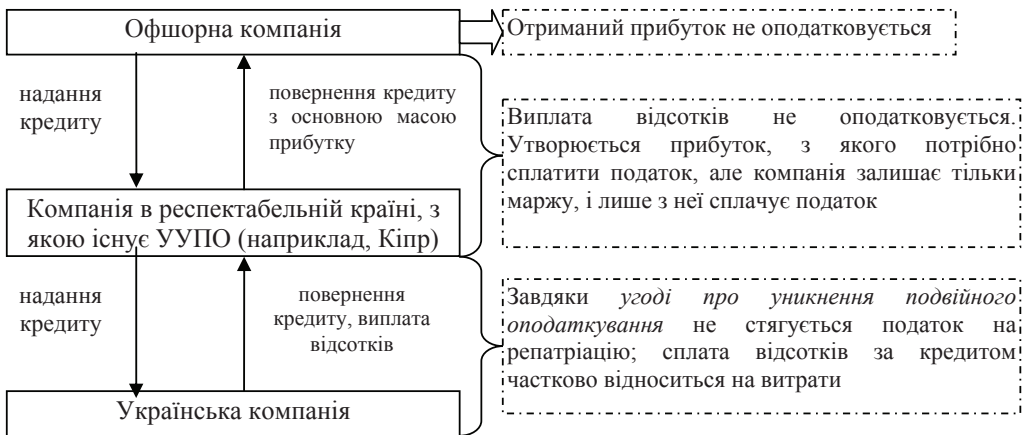

Рис.3. Приклад спаринг-офшорної схеми на основі кредитних угод

За даними ДПСУ, станом на 1 січня 2011 р. чинні УУПО України з 67 країнами. У переліку — вже згадувані Австрія, Велика Британія, Швейцарія, Нідерланди. Тож, існує чималий потенціал для розроблення спаринг-офшорних схем. Абсолютне лідерство щодо участі у них належить Кіпру (на нього припадає близько чверті всіх прямих іноземних інвестицій в українську економіку, і навпаки — 93 % інвестицій з України спрямовуються до Кіпру [20]). На наш погляд, величезний ризиковий потенціал витікання капіталів з країни пов'язаний саме з цією державою. З 2005 р. Кіпр у зв'язку зі вступом до ЄС утратив статус офшорної зони, привівши законодавство у відповідність до європейського і прийняв стандарти ОЕСР щодо обміну податковою інформацією. Проте він має найнижчу в ЄС ставку податку на прибуток (10 %)

та нульові — на будь-які пасивні доходи (дивіденди, роялті, відсотки) [21]. Однак головний чинник привабливості Кіпру для українських резидентів — дія унікальної УУПО (від 1982 р.), за якою всі доходи, що виникають на території України або Кіпру (в тому числі від продажу майна, дивіденди, відсотки), оподатковуються за нульовою ставкою — причому, підлягають оподаткуванню лише на Кіпрі. До того ж, угода не містить статті про обмін інформацією між податковими органами. *Результат*: всі платежі з України до Кіпру не обкладаються податком на репатріацію і можуть виводитися до інших юрисдикцій, оскільки подібні договори підписані Кіпром і з низкою інших країн. Щорічні ж утрати українського бюджету, за найскромнішими підрахунками, становлять 1 млрд грн [21]. Перемови про укладання з Кіпром нової УУПО безуспішно тривають уже декілька років. Вихід України з договору в односторонньому порядку в 2008 р. не набрав у парламенті належної кількості голосів, в 2011 р. законопроект про денонсацію угоди навіть не було поставлено на голосування. Припускаємо, що представлений у владі великий бізнес у змінах не зацікавлений, тоді як ефект, на наш погляд, міг би бути значним. Українські бізнес-групи використовують й інші юрисдикції (Metinvest B.V.(Нідерланди) є співзасновником деяких підприємств СКМ і т. д. [8, с.14]), проте утримувати більш дорогі ланцюжки зможуть не всі. Якщо у класичному офшорі супроводження одної компанії коштує 1–3 тис. дол. на рік, то в Австрії, Данії, Швейцарії, Нідерландах — як мінімум уп'ятеро дорожче. Тож, скоротяться масштаби використання офшорних схем.

Авторське бачення потенціалу впливу офшорної діяльності на модернізаційні процеси в Україні подано у таблиці.

Таблиця

Оцінка ризикового потенціалу впливу офшорної діяльності на модернізаційні процеси в Україні (систематизовано [4, с. 25; 3, с. 70; 22 та ін.]

Позитивні наслідки впливу	Негативні наслідки впливу
<ul style="list-style-type: none"> – розширення доступу до зовнішніх фінансових ресурсів; – посилення міжнародної привабливості активів унаслідок більшої правової захищеності для інвестора; – створення умов для захисту прав власності; – залучення додаткових коштів для розвитку економіки, що інакше не наважилися б інвестувати; стимулювання активності національних компаній; 	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення надходжень до державного бюджету; – нерівномірний розподіл податкового тягаря, не виправдані конкурентні переваги певним компаніям; – поживне середовище для тіньового сектору; – вплив капіталу з невисокими шансами повернення коштів навіть у разі викриття злочину; – зростання державного боргу; – зниження соцстандартів унаслідок використання офшорами позитивних «зовнішніх ефектів»(чужих суспільних благ, інфраструктури, оточуючого середовища); – створення умов для різноманіття злочинних схем з «відмивання» коштів;

продовження таблиці

Позитивні наслідки впливу	Негативні наслідки впливу
<ul style="list-style-type: none"> – підвищення конкурентоспроможності компаній на національному і глобальному ринках унаслідок застосування більш гнучких стратегій розвитку; – створення умов для кращої аллокації капіталу; – стимул для вдосконалення національного податкового законодавства та системи захисту прав власності; – умови для експансії на ринки інших країн; – підвищення ефективності управління господарською діяльністю окремих компаній 	<ul style="list-style-type: none"> – криміналізація приватизаційних процесів; – «бунт» середнього, малого бізнесу, найманих працівників проти податкової політики країни, потужний стимул для приховування ними доходів, неможливість формування довгострокових інтересів; – усунення мотивації до модернізації внаслідок наявності альтернативних інноваційному джерел максимізації прибутку; – формування у бізнесу поведінки «бандита-гастролера», мотивів максимізації прибутку в короткостроковому періоді; – структурні деформації та подальша фрагментація національної економіки; втрата контролю над національними активами; – зниження рівня життя населення, темпів розвитку економіки внаслідок втрати ресурсів; – створення елемента нестабільності у світовій економіці в цілому внаслідок накопичення в офшорних зонах спекулятивних капіталів

За даними ДПА України [22], набуло значних масштабів використання офшорних зон українськими підприємствами для ухиляння від сплати податків та відмивання кримінальних доходів; у [23] відтік капіталу з України до офшорів у 2008–2010 роках оцінено в 18,6 млрд дол. За оцінкою Р. Палана (наведено у [3, с. 73]), офшорні юрисдикції викривлюють самі поняття державного суверенітету і громадянства, будучі *одним зі способів комерціалізації суверенітету* — адже за певну плату вони надають іноземцям захист від високих податків і національних режимів регулювання господарської діяльності. Офшорні зони використовують позитивні *зовнішні ефекти* — суспільні блага та інститути інших країн, певним чином паразитуючи на них. Наприклад, в Україні розташовано виробничі потужності, погіршується екологія (не секрет, що країна спеціалізується зовсім не на високотехнологічних виробництвах), держава коштом «звичайних» платників утримує інфраструктуру, а в країні залишається лише незначна частина прибутку та податків [5, с. 49]. Отже, наявна суперечність між інтересами «звичайних» платників податків і тих, що використовують офшори. Негативні наслідки офшорної діяльності в Україні посилюються системними ризиками. Великий бізнес усе більше цікавиться активами за кордоном, інвестуючи в чужу економіку отримані в Україні кошти. Новий етап приватизації (обленерго, земель сільгосппризначення, готується зняття обмежень на приватизацію підприємств НКАУ, авіаційних, об'єктів портової інфраструктури) створює додаткові можливості для отримання надприбутків без інновацій та стимулює до збереження «розмитих» прав власності. Компраторська поведінка великого бізнесу аргументується тим, що метою крупних національних підприємств є інтегрування до об'єднаного європейського ринку. Але чи згоден

«пересічний» громадянин її оплатити? На наш погляд, він отримує потужний стимул намагатися приховати свої доходи від держави, що уособлюється для нього чиновниками, тісно пов'язаними з великим бізнесом. Відчуття неможливості вплинути на ситуацію зумовлює замкнення людини на особистому, відсутність бачення перспективи, домінування інтересів одного дня. Таким чином, *передумови успіху модернізації* — наявність потужних груп інтересів, їхня взаємодія та довіра населення до перетворень — *відсутні*.

У той же час світова антиофшорна компанія, прецеденти, що створюються розвиненими країнами стосовно укладення особливих угод із «проблемними» юрисдикціями (поки що це двосторонні угоди), відкривають можливості для нейтралізації негативного впливу офшорної діяльності і в Україні, але лише за наявності відповідної політичної волі. Цільовим орієнтиром для розроблення таких заходів мають стати основні *мотиви*, що спонукують українській бізнес до участі у офшорних схемах [2, с. 56, 59, 63]:

1) *Скорочення податкових* платежів — класичний мотив, притаманний бізнесу будь-якої держави. Практика свідчить: якщо податок на прибуток у країні більший за 16 %, оптимізація оподаткування за участю офшорних компаній є економічно виправданою [8];

2) *захист активів* за відсутності подібних умов у країні. По-перше, у разі відчуття суб'єктами нелегітимності своєї власності. По-друге, непрозорість системи реєстрації прав власності, поширення *рейдерства* в Україні формують стимули «не показувати» активи;

3) *полегшення залучення інвестицій, здійснення зарубіжної експансії* — у тому числі більш вигідні умови кредитування (адже на них впливає інвестиційний рейтинг країни реєстрації компанії), доступу до технологій. Компанії, зареєстровані в країнах ЄС, полегшують долання інтеграційних бар'єрів;

4) *економія трансакційних витрат* завдяки зрозумілим, стабільним «правилам гри», лояльній системі державного регулювання та послугам провайдера. Україна ж у рейтингу «Doing Business» в 2011 р. посіла 145 місце із 183 [24, с. 26], за складністю адміністрування податків — 181 із 183, за рівнем корупції — передостаннє (24) місце в Європі;

5) *конфіденційність, можливість укриття інформації про справжніх учасників угоди або власників активів. Ухилення від оподаткування, виведення злочинних доходів*. Офшорні зони — головний фільтр, через який у світі відмиваються кошти. Непросто виявити масштаби легальної мінімізації і провести межу між законними та злочинними схемами. В Україні виявленням останніх займається Державна служба фінансового моніторингу [17], відносячи до них і розглянуті вище експортно-імпортні. Офшорні схеми часто тісно пов'язані зі сферою державних закупівель. Так, аудит на замовлення уряду [25] з'ясував, що в 2008–2009 роках через мережу офшорних посередників здійснювалися закупівлі фармпрепаратів та медичинського обладнання для державної системи охорони здоров'я за завищеними цінами. І таких прикладів чимало.

Підсумовуючи викладене, можна виокремити *три групи мотивів* використання офшорних схем: мінімізація оподаткування; підвищення ефективності керування господарською діяльністю; приховування злочинних коштів. На їхнє послаблення і мають бути спрямовані зусилля.

Вирізняють стимулюючі та каральні заходи з нівелювання мотивів до офшорної діяльності [2, с. 64]. До *стимулюючих* можна віднести амністію капіталу та міри, що зумовлюють економічну недоцільність використання офшорних схем (зниження податного навантаження, пільги, спрощення умов ведення бізнесу, посилення захисту прав власності). *Каральні* включають: перегляд УУПО; угоди податкової служби з компаніями про принципи оподаткування; штрафи; посилення контролю за операціями; виключення з доступу до державних кредитів, інші обмеження. Зазвичай країни практикують поєднання каральних та стимулюючих заходів. Так, надходження від сплати раніше прихованих податків унаслідок амністії у 2009–2010 фінансовому році до бюджету Великої Британії склали 8,5 млрд GBP [26, с. 13]. Тим самим шляхом пішли США, Італія, Німеччина, поєднуючи амністію з тиском на офшори [9; 12; 13]. У Німеччині навіть ухвалено Закон про боротьбу з ухилянням від сплати податків, що дозволяє застосовувати санкції проти країн-учасниць офшорних схем.

В Україні до *каральних* заходів можна віднести розглянуті обмеження щодо прямих операцій з офшорами. До *стимулюючих* віднесемо розпочаті заходи з *дерегулювання* підприємницької діяльності (зменшення кількості дозвільних процедур і документів, спрощення відкриття/закриття бізнесу, створення системи «електронного уряду») та передбачені Податковим кодексом *пільги* зі сплати податку на прибуток для певних галузей і видів діяльності (легкої промисловості, авіабудівних, суднобудівних підприємств, виробників агротехніки та ін.; для енергозберігаючих проектів; для витрат на реконструкцію та модернізацію), *зниження ставок основних податків* (до 2014 р. на прибуток — до 16 %; ПДВ — до 17 %). Утім, ставки знижуватимуться повільно, а ефект від поліпшення умов ведення бізнесу можна буде відчутися нескоро. Перелік Кабінету Міністрів України містить далеко не всі офшорні зони, спаринг-офшорні схеми фактично нівелюють прямі обмеження. Тому, крім загальних системних заходів з поліпшення інвестиційного клімату в країні, доцільними, на наш погляд, є такі:

1) розроблення більш жорстких вимог щодо розкриття інформації про офшорних контрагентів. Надання державної допомоги має супроводжуватися вимогою як мінімум розкриття інформації про реальних бенефіціарів, як максимум — перенесення центру концентрації прибутків до України;

2) активізація процесу укладання домовленостей щодо обміну інформацією у податкових цілях за прикладом розвинених країн; перегляд неадекватних угод (Кіпр). Уведення податкових санкцій за операціями з країнами, що відмовляються від співробітництва. Утім, слід зважати на те, що «спеціальний обмін інформацією» [4, с. 35] передбачає надання податкової інформації стосовно діяльності суб'єкта лише на офіційне звернення країни, в якій проводиться судове або досудове *слідство* щодо даного суб'єкта;

3) визначення ДПС України легальних методів мінімізації податків із докладним описом [4, с. 43]. Розроблення національних стандартів застосування трансфертного ціноутворення; вимога сплати компаніями, що задіяні у схемі, консолідованого податку на прибуток (європейський досвід [21, с. 13]). Створення системи нарахування і відшкодування податкових платежів, які б мали бути сплачені при проведенні операцій за ринковими цінами;

4) внесення доповнень до переліку офшорних зон, зважаючи на реальні ознаки офшорності (зокрема, ДПС пропонує включити до нього Кіпр, Ліхтенштейн, Панаму та ін., проте Мінфін відклав цю ініціативу[22]).

Висновки. Офшорний сектор світової економіки містить потужний ризиковий потенціал для модернізаційних перспектив України, призводячи до втрати ресурсів та конфлікту інтересів у суспільстві, унеможлиблює формування передумов модернізації. Спаринг-офшорні схеми відкривають унікальні можливості щодо мінімізації оподаткування та виведення активів під інші юрисдикції, для корупції у сфері державних закупівель. Каральні заходи здатні виключити з числа користувачів послугами офшорів лише малий і середній бізнес, великий — розробляє більш складні ланцюжки. Проте антиофшорна компанія у світі відкриває можливості для пом'якшення негативного впливу офшорної діяльності на модернізаційні процеси в Україні. Політична воля є необхідною умовою використання цих можливостей. Серед першочергових заходів, здатних спричинити помітний позитивний ефект, — перегляд УУПО з Кіпром. Нейтралізація негативного впливу офшорів на економіку України передбачає дії з мінімізації мотивів використання офшорних схем на основі поєднання каральних та стимулюючих заходів (у тому числі розглянути можливість податкової амністії). Успіх можливий лише в разі реалізації системи заходів: антикорупційних, з посилення захисту прав власності, поліпшення умов ведення бізнесу в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключев А. Формула украинской модернизации: возьмется и сделать / А. Ключев // Зеркало недели. — 2011. — № 19 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zn.ua/articles/81765>
2. Хейфец Б. Офшорные финансовые сети российского бизнеса [Текст] / Б. Хейфец // Вопр. экономики. — 2009. — № 1. — С. 52–67.
3. Хейфец Б. Роль офшоров в глобальной экономике / Б. Хейфец // Мировая экономика и междунар. отношения. — 2008. — № 11. — С. 69–76.
4. Офшорний сектор світової економіки. Короткий опис / І. М. Удачіна, В. А. Новицький, Н. М. Борейко — Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2011. — 149 с.
5. Юровский Д. Как работают офшорные компании / Д. Юровский // Бухгалтер. — 2009. — № 2 (222). — С.51–56.
6. Перелік офшорних зон КМУ від 23.02.11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Святненко А. Налоговые убежища / А. Святненко // Зеркало недели. — 2010. — № 46. — С.10

8. Струк Е. Вторая родина / Е. Струк // *Контракты*. — 2009. — № 18–19. — С. 12–14.
9. *Инвестгазета*. — 2009. — № 46. — С. 17–20
10. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://news.finance.ua/~210/all/2011/07/2>
11. Снежко Е. Охота на ведьм // *Инвестгазета*. — 2009. — № 14 — с.
12. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.amondsmith.ua>
13. Мечетная Н. Рая больше нет / Н. Мечетная / *Корреспондент*. — 2011. — № 33 (470). — С. 38–40.
14. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.10. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: / <http://zakon.rada.gov.ua>
15. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.compiogroup.com/services/offshory>
16. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.prokipr.ru/company_scheme.html
17. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.aust.com.au/docs/sro/Roz-TaKoment/TipFinmonitoring.doc>
18. Лукашин Ю. Налоговые дыры украинского капитала / Ю. Лукашин // «2000». — 2010. — № 49 (537). — С. А2.
19. *Инвестгазета*. — 2011. — № 31–32. — С. 25.
20. Держкомстат України. Офіційний сайт [Электронный ресурс]. — Режим доступа: / <http://www.ukrstat.gov.ua>
21. Рябкова Д. Тихая налоговая гавань / Д. Рябкова // *Инвестгазета*. — 2011. — № 26. — С. 10–11.
22. Офіційний сайт ДПА України [Электронный ресурс]. — Режим доступа: // <http://www.sta.gov.ua>
23. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/publication/2010/06/11/238049>
24. *Инвестгазета*. — 2011. — № 12. — С. 25
25. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/gassledovanie/69814>
26. Снежко Е. Налоговые мстители / Е. Снежко // *Инвестгазета*. — 2011 — № 3 — С. 13.

МОДЕРНИЗАЦИОННЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНЫ: ОФФШОРНЫЕ ЗОНЫ КАК ФАКТОР РИСКА

Левковец Е. Н.

Выявлен рисковый потенциал оффшорной деятельности для модернизации экономики Украины. Показана современная трансформация оффшорного сектора мировой экономики. Определены наиболее распространенные оффшорные схемы. Классифицированы мотивы и последствия их использования в Украине. Предложены меры по нейтрализации негативного воздействия оффшорной деятельности.

Ключевые слова: оффшорная зона, спарринг-оффшорная схема, модернизация, риски

THE MODERNIZATION PERSPECTIVES FOR UKRAINE: OFFSHORE ZONES AS A RISK FACTOR

Levkovets O. M.

The risk potential of offshore activity for modernization of the Ukrainian economics was established. It was demonstrated the contemporary transformation of the world economics offshore sector. The most circulated offshore schemes were determined. The motives and consequences to them using for Ukraine were classified. The measures for neutralization of a negative impact or offshore activity were proposed.

Keywords: offshore zone, sparing-offshore scheme, modernization, risks

УДК 330.1:340.12:613/614

ЄДНІСТЬ ПРАВОВОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

*Т. М. Камінська, доктор економічних наук, професор
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

Розглянуто взаємозв'язок правової та соціально орієнтованої держави з ефективною охороною здоров'я, яка спирається на прогресивне фінансування. Цей принцип дає змогу забезпечити суспільну солідарність і захистити бідних, хворих та похилих людей. В Україні він не спрацьовує, бо національний продукт перерозподіляється на користь олігархії. Тому реформи в охороні здоров'я слід розпочинати з корінного питання.

Ключові слова: *правова соціальна держава, охорона здоров'я, олігархія, прогресивне фінансування, регресивне фінансування.*

Постановка проблеми. Проголошення і початок здійснення реформ в охороні здоров'я на базі пілотних проектів у Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській областях та м. Києві обумовлені жалюгідним станом галузі та суспільного здоров'я і тому заслуговує на особливу увагу. Відповідно до даних ООН за 2010 р., Україна увійшла до дев'ятки держав, де показник очікуваної тривалості життя при народженні нижче за показники 1970-х років: він дорівнює 68,6 року [3]. Проте розв'язання проблеми поліпшення здоров'я українських громадян потребує ранжування кроків щодо ефективного